UNIVERSAL JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES
ISSN 2992-8826
https://sr-journals.org/index.php/UJMANS

VASKULYAR DEMENSIYADA KOGNITIV VA PSIXOEMOTSIONAL BAHOLASH METODLARINING SAMARADORLIGI: KOMPARATIV TADQIQOT

Ibodullayev Z.R., Karakhonova S.A., Ernayeva G.X.
Toshkent davlat tibbiyot universiteti Toshkent, Uzbekistan

Annotatsiya: Vaskulyar demensiya (VD) bemorlarida kognitiv va psixoemotsional buzilishlar keng tarqalgan. Bemorlarning funksional holatini aniqlash va individual reabilitatsiya rejalarini tuzish uchun samarali psixodiagnostika metodlari zarur. Ushbu tadqiqot turli psixodiagnostik metodlarning samaradorligini solishtirishga qaratilgan.
Kalit so'zlar: vaskulyar demensiya, kognitiv sfera, psixoemotsional sfera, HADS, MMSE, Integral skrening shkala-IISH

Аннотация: При сосудистой деменции (СД) у пациентов широко распространены когнитивные и психоэмоциональные нарушения. Для определения функционального состояния пациентов и составления индивидуальных планов реабилитации необходимы эффективные методы психодиагностики. Настоящее исследование направлено на сравнительную оценку эффективности различных психодиагностических методов.
Ключевые слова: сосудистая деменция, когнитивная сфера, психоэмоциональная сфера, HADS, MMSE, Интегральная скрининговая шкала – IISH
Abstract: Cognitive and psychoemotional impairments are common among patients with vascular dementia (VD). Effective psychodiagnostic methods are essential for assessing patients' functional status and developing individualized rehabilitation plans. This study aimed to comparatively evaluate the effectiveness of various psychodiagnostic methods.
Keywords: vascular dementia, cognitive domain, psychoemotional domain, HADS, MMSE, Integral Screening Scale – IISH

Vaskulyar demensiya – bu faqat kognitiv emas, balki psixoemotsional buzilishlar bilan kechadigan murakkab kasallikdir. Yangi psixodiagnostik usullar va biomarkerlardan foydalanish diagnostika va prognozni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Vaskulyar demensiya – kognitiv funksiyalarning vaskulyar omillar ta'siridagi progressiv buzilishi bo'lib, u insult, mayda qon tomirlar patologiyasi, lakunar infarktlar va mikroangiopatiyalar natijasida rivojlanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, demensiya holatlarining taxminan 15–20% i vaskulyar demensiya hissasiga to'g'ri keladi [1,3].

Hozirgi kunda butun dunyoda o'tkir va surunkali serebrovaskulyar patologiyaning sezilarli ortishi kuzatilmoqda, bu esa miyaning qon tomir kasalliklarini dolzarb ijtimoiy-tibbiy muammo sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi, hatto "XX asr epidemiyasi" deb ham aytilmoqda[2,4,5]. Rossiya Federatsiyasida yilda 450000 dan ortiq insult holatlari ro'yxatga olinadi, miyaning surunkali ishemiyasi bilan bog'liq bemorlar soni yashovchi 100000 kishiga 700 dan ortiqni tashkil etmoqda [4,6,7]. Vaqtidan kechikkan diagnostika, yetarlicha oldini olish va disserkulyatorli ensefalopatiya davolashida bemorlarning kasalliklarining ortishi va miyaning funksiyalarida chalkashliklar yuzaga keladi, bu esa ish faoliyatiga va ijtimoiy moslashuvga salbiy ta'sir qiladi[8,10]. Organik zararlanishlar natijasida rivojlanadigan turli xil nevrologik simptomlar orasida kognitiv funksiyalarining buzilishi, bu esa bemorlarning hayot sifatiga sezilarli ta'sir qiladi [9,10] Kognitiv buzilishlarning turli variantlarini nozologik farqlash masalalari, shu jumladan

serebrovaskulyar patologiya bilan bog‘liq holda, ko‘p yillar davomida ishlab chiqilmoqda, ammo qon tomir kognitiv buzilishlarni aniq belgilash hali ham to‘liq aniqlanmagan, umumiy qabul qilingan tasnif va diagnostika me’yorlari mavjud emas Kognitiv buzilishning serebrovaskulyar patologiyaning ahamiyati haqida ma’lumotlar qarama-qarshiligi tomonidan keltirilgan. Epidemiologik ma’lumotlarga ko‘ra, dunyoning ko‘p mamlakatlarida qon tomir demensiyasi tarqalish bo‘yicha Alsgeymer kasalligidan keyin ikkinchi o‘rinda turadi va barcha holatlarning 20-25% ni tashkil qiladi [9,11]. Qon tomir demensiyasi kasallik darajasi 1000 nafar qariyalar orasida 1.5 dan 3.3 gacha bo‘ladi [12,13]. Amaliy tibbiyot sohasida turli xil miya zararlanishining qon tomir kognitiv tashvishlarini rivojlanishidagi ahamiyati haqida bir xil fikr yo‘q. Funksional neyrovizualizatsiya usullarining, masalan, OFEKT va PET, paydo bo‘lishi bilan nafaqat miya funksiyasining buzilishlarini erta aniqlash, balki turli xil kognitiv buzilishlarning shakllanish tartibini o‘rganish imkoniyati paydo bo‘ldi [14]. Shu bilan birga, ushbu zamonaviy metodlarning kundalik klinik amaliyotdagi o‘rni va roli aniq belgilangan emas. O‘zbekistonda hozirgi kunga qadar qon tomir kognitiv buzilishlaringizni diferensiatsiya diagnostikasida funksional neyrovizualizatsiya usullaridan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganadigan muhim tadqiqotlar o‘tkazilmagan. Qon tomir demensiyasidagi patomorfologik tadqiqotlar asosan miya tuzilmalarining va qo‘zg‘atuvchi qon tomirlarining strukturaviy zararlanishini tavsiflash bilan cheklanadi. Ammo hozirgacha miyada bo‘ladigan qaysi o‘zgarishlar qon tomirli va ularning kognitiv buzilishlarni rivojlanishidagi hissasi aniqlangan emas [14]. Kombinatsiyalangan qon tomir-degenerativ jarayondagi patomorfologik o‘zgarishlarni oddiyroq yorug‘lik va elektron mikroskopiya usullarini qo‘llash orqali batafsil taqqoslaydigan tadqiqotlar yo‘q. So‘nggi yillarda kognitiv buzilishlarni oldini olish va davolash sohasida ma’lum yutuqlarga erishilgan, bu kognitiv defitsit formatsion patogenezi ta’sir qilishga qodir zamonaviy dori vositalarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq [15]. Biroq, bugun qon tomir kognitiv buzilishlarni davolashning umumiy qabul qilingan sxemalari yo‘q, shuning uchun turli klinik-patogenetik variantlarda dori xavfini farqlovchi tavsiyalar ishlab chiqish juda dolzarbdir. Shunday qilib, qon tomir patologiyasida turli xil kognitiv buzilishlarning etiopatogenetik va klinik qonuniyatlarini batafsil o‘rganish zamonaviy nevrologiyaning muhim va dolzarb ilmiy muammosi hisoblanadi.

Epidemiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, vaskulyar demensiya ko‘pincha 65 yoshdan keyin rivojlanadi va ayollar hamda erkaklar orasida tarqalishda ma’lum farqlar mavjud. Bir qator katta ko‘lamli meta-tahlillar ko‘rsatganidek, arterial gipertenziya, qandli diabet va ateroskleroz vaskulyar demensiya xavfini 2–3 marta oshiradi.

Vaskulyar demensiyaning asosiy klinik xususiyati – kognitiv funksiyalarning (xotira, diqqat, fikrlash, nutq) pasayishi va ular bilan bir qatorda psixoemotsional va shaxslararo buzilishlarning namoyon bo‘lishidir. Bu holat bemorning ijtimoiy adaptatsiyasiga, kundalik turmush faoliyatiga va oila a’zolari bilan munosabatlariga jiddiy ta’sir qiladi.

Ushbu tadqiqot ishida Vaskulyar demensiya tashxisi qo‘yilgan bemorlardagi kognitiv va psixoemotsional buzilishlarini aniqlashning yangi zamonaviy usullar va ularning afzalliklari yoritib berildi.

Tadqiqot maqsadi: Vaskulyar demensiyada psixodiagnostika usullarini samaradorligini baholash

Tadqiqot materiallari va metodlari.

Vaskulyar demensiya bilan og‘rigan 55-63 yosh oralig‘idagi 62 ta bemor tekshiruvdan o‘tkazildi. Ularning o‘rtacha yoshi 58,2 ni tashkil etdi. Bemorlarda psixodiagnostika effektivligini aniqlash maqsadida ikki guruxga shartli ravishda ajratildi:

1-gurux: n=30 Vaskulyar demensiyada kognitiv funksiyalarni o‘zgarishlarini aniqlash uchun MMSE, emotsional sfera o‘zgarishlarini aniqlash uchun HADS qo‘llanildi.

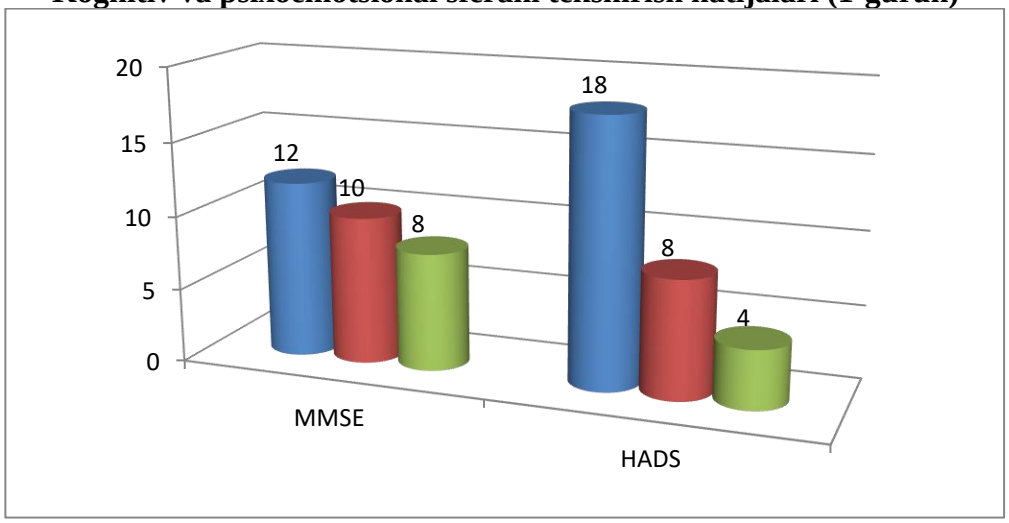
2-gurux: n=30 Vaskulyar demensiyada kognitiv va psixoemotsional sfera o‘zgarishlarini aniqlash uchun vaskular demensiyada integral skrening shkalasi qo‘llanildi.

1-gurux bemorlarda MMSE shkalasi orqali kognitiv buzilishlar tekshirilganda bemorlarda uch hil darajadagi demensiya borligi aniqlandi. Jumladan, 12 ta bemorda (40.1%) yengil darajadagi

UNIVERSAL JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES
ISSN 2992-8826
https://sr-journals.org/index.php/UJMANS

demensiya, 10 ta bemorda (33.3%) o‘rta og‘ir darajadagi demensiya va 8 ta bemorda (26.6%) og‘ir darajadagi demensiya aniqlandi. Ushbu guruxda psixoemotsional buzilishlar HADS shkalasi orqali tekshirilganda uch xil darajadagi xavotir va depressiv buzilishlar aniqlandi: 18 ta bemorda (60.1%) yengil darajadagi havotir, 8 ta bemorda (26.6%) o‘rta og‘ir darajadagi havotir va 4 ta bemorda (13.3%) og‘ir darajadagi havotir, 16 ta bemorda (60.1%) yengil darajadagi depressiya, 10 ta bemorda (26.6%) o‘rta og‘ir darajadagi depressiya va 4 ta bemorda (13.3%) og‘ir darajadagi depressiya aniqlandi (1-rasm).

Kognitiv va psixoemotsional sferani tekshirish natijalari (1-guruh)

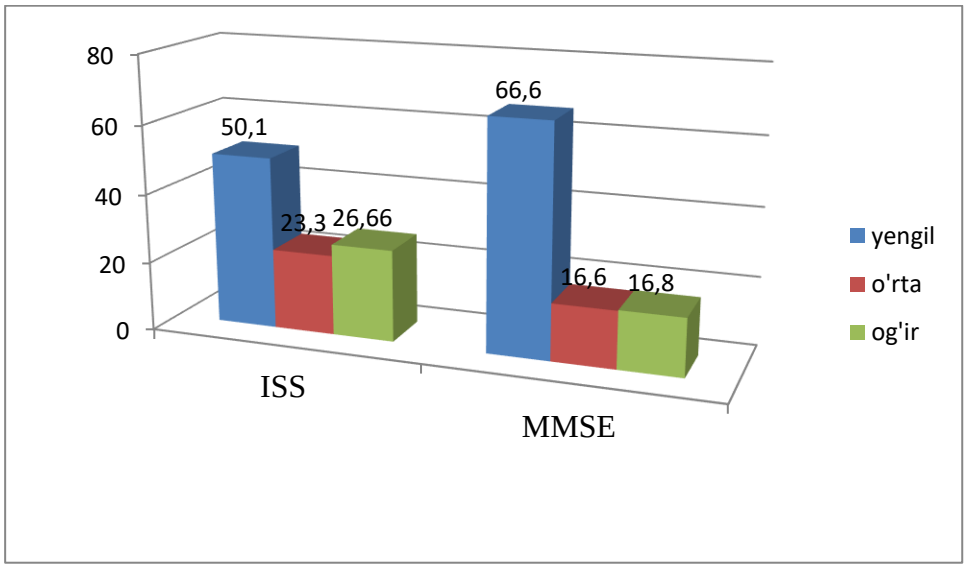

($p<0.05$)

2-guruh bemorlarda vaskular demensiyada integral skrening shkalasi orqali aniqlangan kognitiv va emotsional blok xolati bo‘yicha tekshiruvlar quyidagicha: 15 nafar bemorda (50.1%) yengil buzilishlar, 7 nafar bemorda (23.3%) o‘rta og‘ir darajali buzilishlar, 8 nafar bemorda (26.6%) og‘ir darajali buzilishlar aniqlandi. Ushbu guruxda kognitiv va psixoemotsional sfera o‘zgarishlari aloxida tekshirilib, taxlil qilinganda MMSE shkalasi bo‘yicha natijalarni ham keltirib o‘tamiz: 16 nafar bemorda (66.6%) yengil kognitiv buzilishlar, 7 nafar bemorda (16.6%) o‘rta og‘ir darajali kognitiv buzilishlar, 7 nafar bemorda (16.8%) og‘ir darajali kognitiv buzilishlar aniqlandi (2-rasm).

Kognitiv va psixoemotsional sferani tekshirish natijalari (2-gurux)

2-rasm

($p<0.05$)

Shunday qilib, izlanishimiz natijasi shuni ko‘rsatadiki, vaskulyar demensiya bilan kasallangan bemorlarda uchraydigan kognitiv va psixoemotsional sfera buzilishlarini MMSE

shkalasi va HADS shkalasi bo‘yicha aloxida tekshirishdan ko‘ra vaskular demensiyada integral skrening shkalasi yordamida bitta shkala orqali qisqa vaqtda tez va oson aniqlash samarali ekanligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Albert MS, Dekosky ST, Dickson D, Dubois B, Feldman HH, Fox NC, Hamst A, Holtzman DM, Jagust WJ, Petersen RC (2011). The diagnosis of mild cognitive impairment due to alzheimer's disease. Alzheimer's & Dementia, 7(3): 270–279.
2. Fazekas f., kleinert r., offenbacher h., schmidt r., kleinert g., payer f., radner h., lechner h. (1993). Pathologic correlates of incidental mri white matter signal hyperintensities. Neurology, 43(9): 1683–1689.
3. Gauthier s., rockwood k., camicioli r., black se, bocti c., darvesh s., hogan db, kertesz a., poirier j., legault v., massoud f. (2006). Recommendations for the diagnosis and management of vascular cognitive impairment. Canadian medical association journal, 176(9): 1131–1138.
4. Karakhonova S.A The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder, European Journal of Modern Medicine and Practice, 2022
5. Karakhonova S.A, & Ernayeva G.H. (2025). Evaluation of the effectiveness of psychodiagnostic methods in vascular dementia. INTEGRATION OF EDUCATION AND SCIENCE: GLOBAL CHALLENGES AND SOLUTIONS, 1(2), 1090–1094.
6. Ibodullayev Z.R., Karakhonova S.A., Ernayeva G.X. The effectiveness of psychodiagnostic methods in vascular dementia // Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, Vol. 1 No. 2 (2026): Shokh Articles Library, 26-30
7. Karakhonova S.A., Murodov G.H., Ernayeva G.H. The significance of the application of psycho-correction methods in the treatment of anxiety-phobic syndrome Material of The International Conference of Young Scientist “Actual problems of modern medicine” Collection of the conference materials // 127
8. Sarvinoz Karakhonova. Psychological structure of patients with anxietyphobic syndromes and the importance of the use of psychocorrective methods in the treatment//E3S Web of Conferences **381**, International Scientific and Practical Conference “Development and Modern Problems of Aquaculture” 01099 (2023), 1-19
9. Sarvinoz Karakhonova Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome // Psychosomatic medicine and general practice 2019 4, № 1 118-120
10. Qaraxonova S.A., Murodov G‘.X., Ernaeva G.X. The importance of pharmacoterapy in the treatment of psyho-emotional disorder // Klinik laborator diagnostikada innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muammolar va yechimlar. 2023: 375
11. Qaraxonova S.A., Murodov G‘.X., Ernaeva G.X. Xavotirli-fobik sindromda psixokorreksiya // Klinik laborator diagnostikada innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muammolar va yechimlar. 2023: 342
12. Динмухаммадиева Д.Р., Юсупова Г.А., Каримова Б.Н., Исроилова Н.А., Эрнаева Г.Х., Карахонова С.А. Нарушение кровообращения суставов при ювенильном Идиопатическом артрите и психоэмоциональные осложнения: обзор Современной литературы//Journal of «Circulatory Diseases», 2025(3): 42-47
13. З.Р Ибодуллаев, С.А Қарахонова Effective psychocorrection in neurotic disorder // Вестник 2022 №9 76-80
14. Ибодуллаев З.Р., Қарахонова С.А. Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома // Журнал неврологии и нейрохирургических исследований №4 2021 38-40.
15. Ибодуллаев З.Р., Қарахонова С.А. Эффективная психокоррекция при невротическом расстройстве// Журнал неврологии и нейрохирургических исследований №1 2022 53-57.